

جایگاه سیاسی غلامان در تاریخ ایران

بشردلریش

نشر هزار

تهران - نوروز ۱۳۹۲

سرشناسه : دلریش، بشری
 عنوان و نام پدیدآور : جایگاه سیاسی غلامان در تاریخ ایران / پژوهش بشری دلریش
 مشخصات نشر : تهران: هزار کرم، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری : ۴۱۶ ص.
 فروست : تاریخ ایران ۳۱.
 شابک : 978-600-5700-08-4
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : عنوان به انگلیسی: The Political Status of Slaves throughout Iranian History
 یادداشت : کتابنامه
 یادداشت : نمایه
 موضوع : بردگان -- ایران -- وضع سیاسی و اجتماعی
 موضوع : بردگی -- ایران -- تاریخ
 موضوع : ایران -- تاریخ -- پس از اسلام ۱۲ ق.
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ج ۵۸ / ۱۲۸۶ HT
 رده بندی دیویی : ۳۰۶/۳۶۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۰۹۷۳۷

نشر هزار کرم: تهران: خیابان کارگر جنوبی، خیابان دانشگاه
 جنگ، شماره ۹ - تلفن: ۶۶۹۲۳۹۲۶ - ۰۹۱۲۷۳۳۴۲۶۶

پست الکترونیک: Email: nashrhazarkerman@yahoo.com

انتشر هزار

جایگاه سیاسی غلامان در تاریخ ایران

پژوهش: بشری دلریش
 ویرایش و نمایه سازی: عقاب علی احمدی
 طراح روی جلد: ابراهیم حقیقی
 طراح نشانه نشر هزار: محمد جهانی مقدم
 حروفچینی: معصومه شهنازی - نسرين خلیلی
 صفحه‌آرایی: افسانه شاه کرمی
 نظارت بر تولید: دفتر خدمات کتاب سوگدیانا
 چاپ اول: ۱۳۹۲
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 لیتوگرافی: کارا؛ چاپ: غزال؛ صحافی: مصدق دوست
 ناشر: انتشارات هزار کرم

ISBN: 978-600-5700-08-4

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۰۰-۰۸-۴

فهرست

مقدمه	۷
-------------	---

بخش اول

ورود بردگان به جهان اسلام و جایگاه اجتماعی آنان / ۱۱

فصل اول: غزو و جهاد در دارالحرب در عصر پیامبر (ص) و خلفای راشدین	۱۳
فصل دوم: بنی امیه و جهاد در دارالکفر	۲۳
فصل سوم: بنی عباس و غزا با کفار	۳۱
فصل چهارم: سلاله های ایرانی و تداوم سنت غزا در دارالحرب	۴۳
ضرورت غزا در شرق از دوران طاهریان تا پایان سامانیان	۴۳
غزنویان و غزا در هند	۵۶
سلجوقیان و جهاد در دارالحرب	۶۲
مسئله غزا در عصر خوارزمشاهی	۷۰
فصل پنجم: داد و ستد بردگان	۷۷
ورود تجاری بردگان به جهان اسلام	۷۷
بازارهای برده فروشی و نخاسان	۹۴
رونق عرضه و تقاضای کالای انسانی	۹۹
فصل ششم: جایگاه اجتماعی بردگان در اسلام	۱۰۵
اسلام و بردگی	۱۰۵
نگرش و عملکرد جامعه اسلامی - ایرانی نسبت به بردگان	۱۱۶

بخش دوم

زمینه‌های به کارگیری غلامان در نظام‌های سیاسی ایران / ۱۲۷

فصل اول: پیشینه حضور غلامان در ساختار سیاسی - نظامی حکومت خلفا.....	۱۲۹
نظری کلی بر دوره پیش از بنی‌امیه.....	۱۲۹
غلامان در عصر خلفای بنی‌امیه.....	۱۳۴
بنی‌عباس و اوج به کارگیری غلامان.....	۱۴۱
فصل دوم: صفاریان.....	۱۴۷
توجه به غلامان به عنوان نیروی سوم.....	۱۴۷
حضور غلامان در سپاهگیری عصر صفاری.....	۱۵۶
فصل سوم: سامانیان.....	۱۵۹
پی‌اعتمادی به حامیان اولیه.....	۱۵۹
آشوب آفرینی‌های غازیان و خطر همدلی آنان با خلافت.....	۱۶۴
ضرورت‌های تشکیل سپاه فرامحلی.....	۱۷۱
به کارگیری گسترده غلامان تربیت‌شده.....	۱۷۶
فصل چهارم: آل بویه.....	۱۸۳
حامیان پرمدعا.....	۱۸۳
دلبستگی‌های مذهبی.....	۱۸۹
ایجاد توازن.....	۱۹۱
فصل پنجم: غزنویان.....	۱۹۵
ضرورت‌های تشکیل سپاه ترکیبی و نقش غلامان در آن.....	۱۹۵
غلامان هندی در برابر غلامان ترک.....	۲۰۱
جنگهای پی‌درپی و قربانیان انسانی.....	۲۰۴
تحولات سیاسی و اجتماعی.....	۲۱۰
زمینه‌های مشارکت.....	۲۲۱
فصل ششم: سلجوقیان.....	۲۳۱
خویشاوندان مرکزگرایان.....	۲۳۱
ضرورت‌های مرکزگرایی و چگونگی دستیابی بدان.....	۲۳۴
حضور فراگیر.....	۲۴۷

بخش سوم
زمینه‌های برتری غلامان ترک / ۲۵۳

فصل اول: همزیانی	۲۵۵
فصل دوم: گستردگی مرزها و پرشماری جمعیت	۲۶۷
فصل سوم: شیوه‌های معیشت ترکان	۲۷۱
تأثیرات جغرافیایی در شکل‌گیری روحیات اقوام ترک	۲۷۱
شکارگری	۲۷۷
سوارکاران بی‌مثلا	۲۸۲
مرد آرمانی ترک	۲۸۳
بازتاب‌های شجاعت ترکان در ایران و جهان اسلام	۲۸۶
زیبایی	۲۹۰

بخش چهارم
افول اقتدار سیاسی - نظامی غلامان / ۲۹۵

فصل اول: کاستی گرفتن موقعیت غلامان سپاهی در عصر خوارزمشاهی	۲۹۷
فصل دوم: زمینه‌های بی‌توجهی چنگیز به استفاده از غلامان سپاهی	۳۰۵
فصل سوم: عدم تشخیص سیاسی - نظامی غلامان در عصر ایلخانان	۳۱۵
هولاکو و راهبرد حفظ نیرو	۳۱۵
تدبیرهای ایلخانان برای فراهم کردن نیروهای جنگی	۳۲۳
یکه‌تازی امیران مغول	۳۲۷
دسترسى نداشتن ایلخانان به غلامان شایسته سپاهیگری	۳۳۴
استفاده گسترده از بردگان در زمینداری	۳۴۰
مغولان ایران و تلاش برای حفظ توانمندی‌های نظامی	۳۴۹
کتابنامه	۳۵۵
نمایه	۳۷۱

مقدمه

این پژوهش که دوره تاریخی مورد نظر آن، «تاریخ میانه ایران» است، شامل تجزیه و تحلیل موضوع در عصر حاکمیت سلسله‌های سامانی، غزنوی، آل بویه، سلجوقی و خوارزمشاهی تا پایان حکومت ایلخانان است. از آنجایی که در تاریخ ایران دوره اسلامی سنت به کارگیری بردگان در امور دیوانی و نظامی - در ابعاد گسترده - آشکارا به فتوحات اعراب مسلمان و استقرار حکومت خلفای راشدین و سپس بنی‌امیه و بنی‌عباس مربوط است، به ناگزیر به عنوان پیشینه و سابقه بحث، نگاهی گذرا به این حکومتها و ظهور و بروز موضوع در دوره‌های یادشده تا شکل‌گیری اولین حکومت‌های ایرانی، یعنی طاهریان و صفاریان، خواهیم داشت.

شاخصه‌های مشترک حاکمیت‌های سیاسی ایران از سامانیان تا پایان کار خوارزمشاهیان، چون اتکاء به نیروهای محلی و دهقانی، وابستگی خویشاوندان یا هم‌قبیلگان در فرآیند دستیابی به قدرت، میل به اسلام‌گستری با انگیزه‌های متفاوت، دفاع از مرزها در مقابل هجوم کفار، و تقارن زمانی حکومت‌های سامانی، آل بویه، و غزنوی و تقلید و تأسی گریزناپذیرشان از

یکدیگر و از دارالخلافه بغداد، به شباهتهای قابل توجهی در عرصه‌های سیاسی این سلاله‌ها منجر گردید؛ که این خود راه را برای بحث تطبیقی در زمینه موضوع مورد بحث فراهم ساخت. برای تبیین و تحدید مفهوم جایگاه سیاسی بردگان، دو بُعد را می‌توان در نظر داشت:

۱. بررسی موقعیت و جایگاه سیاسی بزرگان در هرم قدرت.
۲. تجزیه و تحلیل مجموعه عواملی که سبب گردیدند، تا این گروه از قاعده هرم قدرت و از میان فرودستان جامعه در ایران دوره مورد بحث، به رأس هرم قدرت راه یابند.

در این پژوهش با توجه به تحقیقات ارزشمندی که در باب تشکیل حکومت‌های بزرگان به عمل آمده است، مفهوم دوم از جایگاه سیاسی مد نظر است. در تاریخ میانه ایران، بزرگان ضمن حضور جدی در روند تحولات سیاسی و نظامی، عهده‌دار حکومت ولایات و حتی موفق به تأسیس سلسله‌های حکومتی شدند. از سویی، نقش فعال بزرگان درباری در عزل و نصب و حتی قتل امیران و سلاطین و دیوانسالاران و نقش مؤثر آنان در منازعات سیاسی، گواهی از تأثیر آنان در سیر حوادث سیاسی تاریخ ایران است. با چنین چشم‌اندازی و با تعمق در بافت درونی سلسله‌های گوناگون پس از اسلام، پرسش‌های زیر مجال طرح می‌یابند:

۱. بزرگان بر اساس چه ملاحظات و کدام واقعات‌های سیاسی و اجتماعی، توانستند جایگاهی مناسب در نظام‌های سیاسی ایران اسلامی بیابند؟

۲. چه تحولاتی موجب گردیدند تا عناصر بومی تا حد قابل توجهی - و هرچند به صورت موقت - از سلاح‌داری فاصله بگیرند و صحنه فعالیت‌های نظامی را به سود بزرگان سلاح‌دار ترک کنند؟